

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

[Göteborg, Jubileumsutställningen 1923]

(K. 5)
[Bk] Acta
SV

SUBSKRIPTIONS-ANMÄLAN

GÖTEBORGS
JUBILEUMS-PUBLIKATIONER

UTGIVNA AV
STADSFULLMÄKTIGES JUBILEUMSBEREDNING
och **STYRELSEN** för
JUBILEUMSUTSTÄLLNINGEN i GÖTEBORG 1923

SUBSKRIPTIONSANMÄLAN

GÖTEBORGS
JUBILEUMS-PUBLIKATIONER

UTGIVNA AV
STADSFULLMAKTIGES JUBILEUMSBEREDNING
och STYRELSEN för JUBILEUMS-
UTSTÄLLNINGEN i GÖTEBORG 1923

Hezäta
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
GÖTEBORG 1923

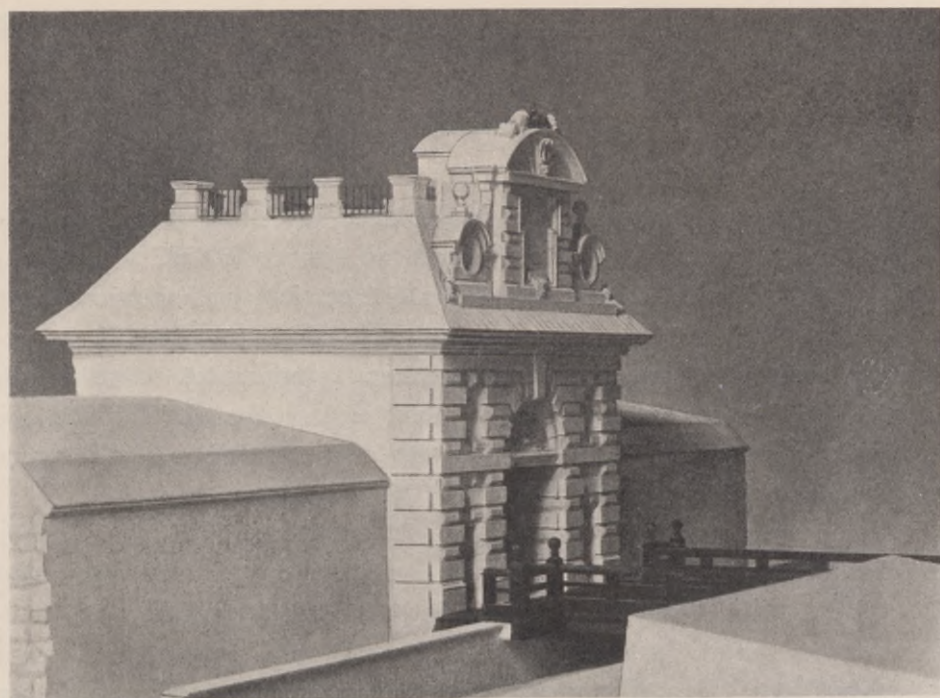

GÖTEBORGS JUBILEUMS-PUBLIKATIONER

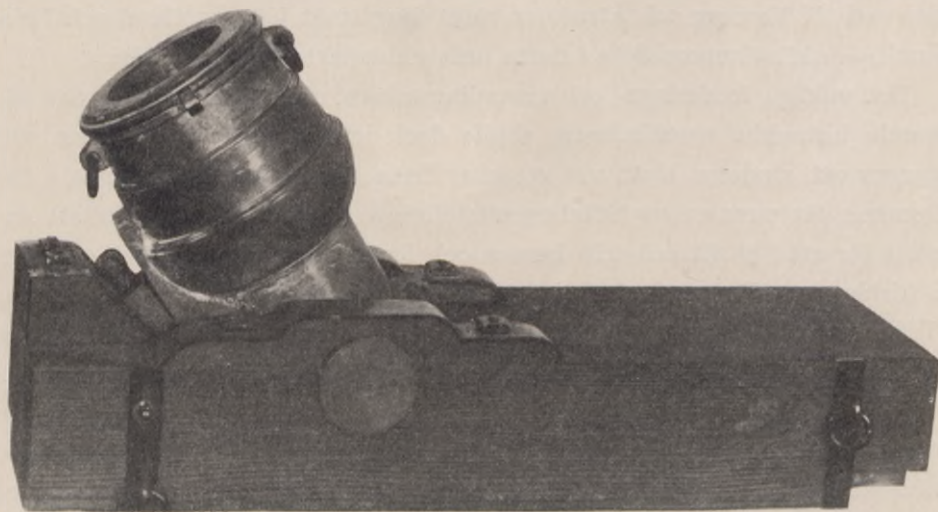
DEN efter stora mått planlagda utställning, som i maj 1923 slår upp sina portar till hugfästade av Göteborgs stads grundläggning för tre hundra år sedan, kommer att erbjuda ett enastående tillfälle till studier ej blott för dem som omedelbart verka inom handelns, industriens och sjöfartens ramar eller som ha befattning med våra moderna stadssamhällets kommunala, tekniska och sociala uppgifter och arbetsformer, utan för en var som vill lära närmare känna Götaälvstadsens, Västra Sveriges och den västsvenska befolkningens villkor och utveckling genom tiderna på skilda områden.

I den för sju år sedan utstakade planen för grundläggningsminnets firande ingick dels utgivandet av skildringar av stadens tidigare öden och av det nutida Göteborg, dels också en historisk utställning. Sistnämnda programpunkt kommer att bli förverkligad på ett glänsande sätt med storartade samlingar av originalföremål, modeller och imiterade anläggningar, åskådliggörande den mänskliga bosättningens, arbetets och livsuppfattningens utveckling allt ifrån äldsta tider inom ett område som sträcker sig från Idefjord och norska gränsen ned till Varberg och Åtradalen samt djupt inåt Västergötland och Dalsland — »Götaälvområdet» i detta ords vidsträcktaste bemärkelse.

Det väldiga forsknings- och insamlingsarbete, som ligger bakom den blivande historiska utställningen, skulle dock icke komma fullt till sin rätt genom att studeras blott vid ett eller flera korta utställningsbesök. Det kommer att vara en av Göteborgsutställningens största förtjänster att den söjts för att i skrift och bild bevara och fördjupa vad ögat mött i monter, i fristående anläggningar och i det flyktiga skuggspelet på den vita duken. Tillsvidare — och förmodligen länge — kommer Göteborgsutställningen att bevara en honnörsplats genom den serie av skrifter, varpå härmed inbjudes till subskription, och varuti valda partier av den historiska avdelningens utställningsskatter ävensom vissa närstående företeelser i Göteborg och »Götaälvområdet» bli föremål för en gedigen, vetenskaplig men på samma gång överskådlig och för den stora publiken lättillgänglig bearbetning, utförd av landets främsta fackmän och belyst av ett utomordentligt rikt bildmaterial.

Modell av Kungsporten i Göteborg, sedd från sydväst. Med faussebraie och inre brygga
Uppförd 1698. Nedlagd fullständigt 1838—1839 enl. Drätselkommissionens beslut $\frac{4}{12}$ 1838

Ur Göteborgs äldre bestyckning: 60 % metallmör sare
Cronstedts system 1725

I den härmed till subskription utbjudna serien

GÖTEBORGS JUBILEUMS-PUBLIKATIONER

ingå följande arbeten:

GÖTEBORGS HISTORIA. *Grundläggningen och de första hundra åren, 1621—1718.* Av professor *Helge Almquist.* Illustrerad.

Denna skrift intager så att säga den centrala platsen i serien och på visst sätt i hela jubileet. Författarens namn är en garanti för ett gediget arbete och en elegant framställning; och det intresse, som tidigare mött **WILH. BERGS** och **HUGO FRÖDINGS** episodiska skildringar ur stadens historia, borgar för att prof. Almquist's fullt genomförda och på den mest omfattande forskning byggda framställning av Göteborgs första århundrade skall motsvara ett verkligt behov hos den bildade allmänheten även långt utanför Västra Sverige.

GÖTEBORGSTRAKTENS NATUR. Av prof. *Otto Nordenskjöld*, prof. *A. L. Jägerskiöld*, överdirektör *A. Wallén*, prof. *Carl Skottsberg*, docent *Hans Pettersson* m. fl. Med talrika illustrationer och kartor.

Denna skildring av Götaälvsområdets geografiskt-geologiska byggnad, dess klimat, växt- och djurvärld, havet utanför våra kuster med dess skiftande företeelser är hittills utan motsvarighet. Ett värdefullt och rikhaltigt bild- och kartmaterial gör det hela i högsta grad åskådligt och tillgängligt.

GÖTAÄLVSOMRÅDETS FORNMINNEN. Av fil. lic. *Georg Sarauw* och *Johan Alin.* Med talrika illustrationer och kartor.

Det är ett verkligt glädjande förhållande, att Utställningens skriftserie erbjuder ett idealiskt tillfälle att publicera resultaten av den undersökning av Västsveriges kuiturminnesmärken från

förhistorisk tid, som sedan många år med utomordentlig ihärdighet, målmedvetenhet och lärdom utförts av den som arkeolog berömde intendenten vid Göteborgs museum lic. Georg Sarauw samt hans hängivne och skicklige medhjälpare herr Johan Alin. Arbetet blir ett verkligt äreminne över vår bygd så till vida att denna härigenom kommer att framstå som det ur fornminnes-synpunkt bäst genomforskade området i hela vårt land. Enbart den i alldeles oväntad grad givande undersökningen av det västsvenska stenåldersfolkets boplatser kommer att tillvinna denna skrift en enastående uppmärksamhet.

GAMLA LÖDÖSE. *Göteborgs moderstad.* Av docenten, fil. d:r, frih. C. R. af Ugglas. Med talrika illustrationer och kartor.

NYA LÖDÖSE. Av intendenten vid Nationalmuseum, fil. d:r *Sixten Strömbom.* Med talrika illustrationer och kartor.

NYA LÖDÖSE TÄNKEBÖCKER. Utgivna av docenten, fil. d:r *Sven Grauers.*

Dessa tre skrifter har Göteborgs stad velat ägna åt minnet av sina bägge föregångare som handelsplatser vid Götaälv. De två första arbetena redogöra för de i anledning av utställningen företagna utgrävningarna på resp. platser, ledda av resp. författare. Den rikt illustrerade skildringen av *Gamla Lödöse* med dess kyrkor och kloster, dess märkliga befästningsanordningar, dess borg, där våra furstar och monarker residerade för 600 år sedan, dess många utländska köpmän och hantverkare, allt detta torde erbjuda en osedvanligt fängslande läsning. — Utgrävningen av *Nya Lödöse* tilldrog sig på sin tid en synnerlig uppmärksamhet, mest kanske på grund av de därvid blottade mäktiga kajkonstruktionerna längs Sæveån från kullagerfabriken nedåt älven och de många intressanta lösa fynd som i samband härmed uppmuddrades ur ån. — Till boken om *Nya Lödöse* sluta sig *Tänkeböckerna*, innehållande protokoll som förts å stadens rådhus. Dessa gamla anteckningar skänka en intim inblick i borgerligt småstadsliv under slutet av 1500- och början av 1600-talet och äro som kulturhistoriskt tidsdokument både värdefulla och underhållande.

Klosterkyrkans i Gamla Lödöse västra portal

Detalj av pallisader tillhörande borgen i Gamla Lödöse befästningar

GÖTEBORGS STADSPLAN GENOM TIDERNÄ. Av förste stadsingeniören *Albert Lilienberg*. Rikt illustrerad.

Arbetets titel och författarens ansedda namn torde vara tillräckliga för att samla ett starkt intresse kring denna bok. Innehållet belyses med plankartor och stadsbilder från äldre och nyare tid. Skriften har förebådats genom flera av författaren under senare åren hållna föredrag, som tillvunnit sig en mycket stor — och välförtjänt — uppmärksamhet.

GÖTEBORGS BEFÄSTNINGAR OCH GARNISON. Av kapten *V. Ljungberg*. Rikt illustrerad.

Denna bok, som vilar på den grundligaste forskning, torde bli något av det populäraste i utställningens hela litterära apparat. Göteborgaren, som alltjämt har för sina ögon sin vallgrav, sina bastionsplatser, sin Carolus Rex, sina bägge »skansar» Kronan och Lejonet, lever alltför mycket under intrycken från den tid då staden omgavs av mäktiga fästningsverk för att kunna motstå frestelsen att i kapten L:s arbete förskaffa sig närmare kännedom om allt detta. Och sist men icke minst: skriften korresponderar direkt med de dyrbara, under kapten L:s ledning tillverkade modellerna av de forna batterierna, bastionerna och fästningsportarna kring Göteborg, vilka utan tvivel komma att bli bland utställningens allra största attraktioner.

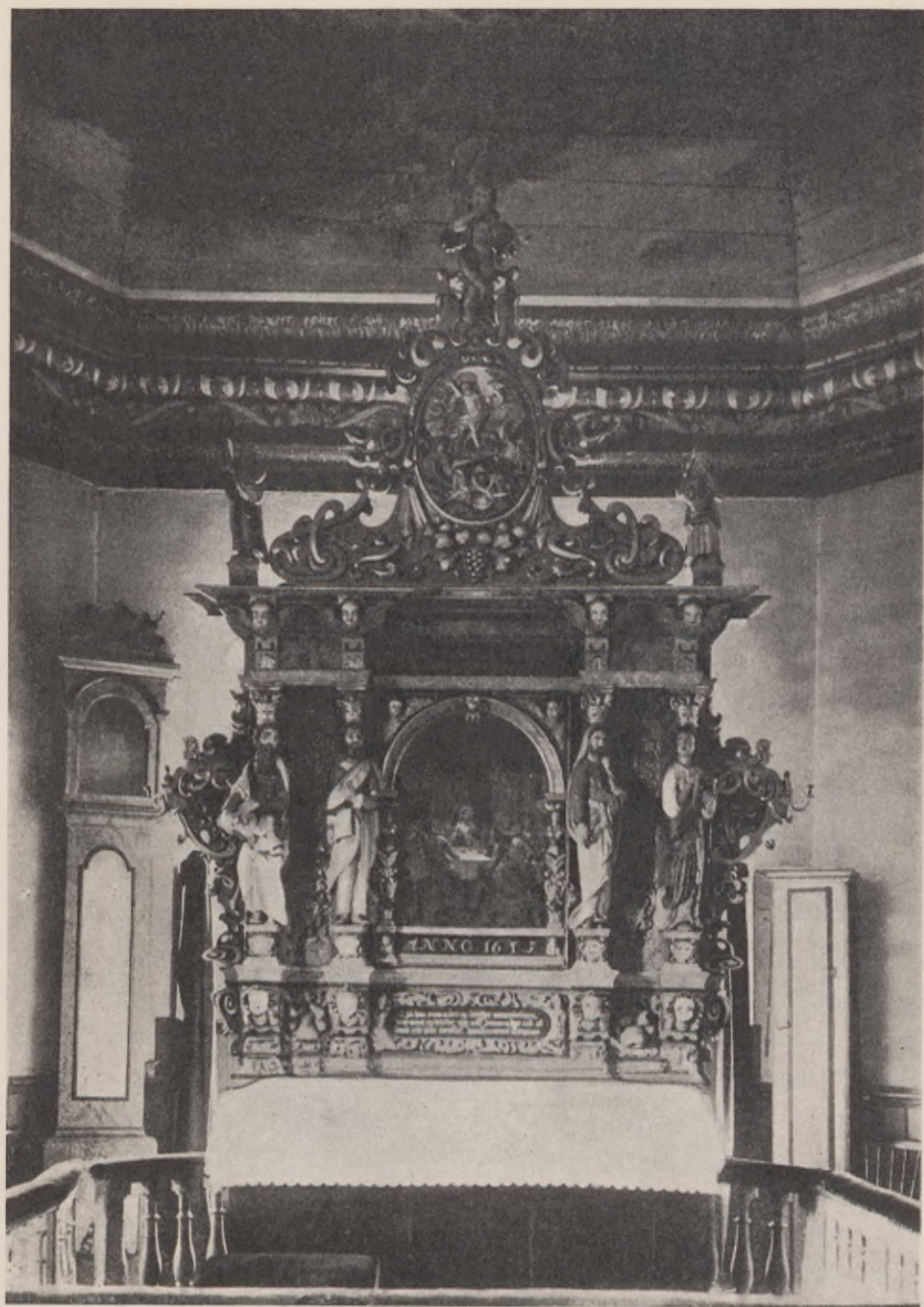
GÖTEBORGS ÄLDRE INDUSTRI. Av professor *Gösta Bodman*. Illustrerad.

Detta arbete fyller ett väldigt tomrum i Göteborgs historia. Det behandlar nämligen ett hittills så gott som outforskat ämne med koncentrerings på de tre stora huvudartiklarna: ylle, tobak och socker. De första, trevande ansatserna på 1600-talet, den storvulna företagsamheten under merkantilismens, importförbudens och det flödande statsunderstödet period på 1700-talet — som också är hallrättens och spinnhusets tid —, den långvariga nedgången, som inbryter mot slutet av samma århundrade, slutligen den långsamma återhämtningen under 1800-talet, allt detta får här en utförlig skildring med talrika belysande och ofta roande

smådrag, som torde tillvinna arbetet popularitet. Även arbetarförhållandena i äldre tid beaktas. Den personhistoriskt intresserade har givetvis mycket att hämta i prof. Bodmans arbete. I rikets andra industristad har boken sin givna publik.

GÖTEBORGS HANDEL OCH SJÖFART 1637—1920. Historisk-statistisk översikt. Av lektor *Ivan Lind*.

»Rikets välfärd beror av handel och seglation»: detta är en sats, som i sådan eller liknande lydelse ofta hördes från Gustav II Adolfs mun. Få av Sveriges regenter ha gjort så mycket som han för att omsätta denna tanke i verklighet; och det är väl näppeligen någon överdrift om man säger att i vårt lands historia aldrig ett viktigare steg i den angivna riktningen blivit taget än när Gustav Adolf för 300 år sedan grundade det nya Göteborg. Då Göteborg ville hufvudsakligen minnet härav med en historisk utställning, fanns det därvid väl ingen uppgift så självklar och ofrånkomlig, så i den store grundläggarens egen anda, som att försöka ge en verklighetstrogen och exakt utredning rörande omfattningen av Göteborgs handelsomsättning och skeppsfart under den gångna trestekelsperioden. Göteborgaren påstås gärna ge uttryck åt sin stolthet över fädernestadens väldiga utveckling som handels- och sjöstad. I själva verket ha vi hittills haft en mycket bristfällig kännedom om utvecklingen och omfattningen av detta vår stads viktigaste näringsfång — »det borgerliga samhällets nerv», för att citera ett annat uttalande av Gustav Adolf om »commercierna». För 100 år sedan offentliggjorde en nitälskande son av vårt samhälle, tullförvaltaren Johan Bergwall, en grundlig utredning av vad han kallade »Göteborgs betydligaste waru-utskeppningar åren 1660 till 1820». Detta arbete behandlar dock endast en sida av frågan; och därutöver har ej mycket av saken blivit bekant. D:r Linds undersökning har därför måst byggas på ett oerhört omfattande förarbete. Men därmed är också den fasta grunden lagd för en exakt kunskap om Göteborgs handel och sjöfart genom tiderna, även om det måste lämnas åt det tillkommande att i detalj klarlägga alla trådarna i denna mäktiga väv. Nu kan göteborgaren lägga handen på denna

Altaruppsats i Säve kyrka, Bohuslän, daterad 1675

Predikstol i Lysekils stads kyrka
Utförd av Markus Jäger d. ä., bildhuggare i Göteborg 1672. Har
ursprungligen tillhört Kristine kyrka i Göteborg

bok och säga: så har det verkligen varit. Vilka ha på olika tider varit Göteborgs största in- och utförelartiklar? — med vilka länder har Göteborg haft sitt mesta varuutbyte? — vad har härifrån gått uppåt älven eller i kustfarten? — har varuskeppningen företrädesvis gått på egna eller främmande kölar? — vad har Ostindiska Kompaniet haft för andel i stadens handel? — dessa och andra frågor som den tänkande medborgaren i Västsveriges stora handelsmetropol icke undgår att då och då göra sig, finna i ifrågasvarande översikt ett så fullständigt och korrekt svar som över huvud taget torde vara möjligt att ge. Ingen intresserad göteborgare torde vilja sakna detta jubileumsarbete i sin boksamling.

GÖTEBORGS PORTRÄTT. Med personnotiser av kapten *V. Ljungberg* och landsarkivarien *C. G. Weibull*.

Stort bildverk över mera bekanta göteborgare från skilda tider, från 1600-talet till in på 1900-talet, innehållande flera hundra porträtt. Ett arbete av den art, som var och en gärna vill äga och som ej torde tarva vidare omnämnande.

GÖTEBORGS DONATIONER. Av stadsrevisor *Axel Ramm*. Rikt illustrerad.

Göteborg betecknas ofta som donationernas stad. Sedan själva donationsurkundernas väldiga massa numera offentliggjorts i sex digra band (det sjetta är under utarbetning), har man till utställningen velat erbjuda allmänheten en lätt tillgänglig, överskådlig sammanfattning. Huvudsynpunkten har varit att fästa uppmärksamhet på det myckna samhällsgagnande som Göteborgs stad mottagit och alltjämt mottager tack vare varmhjärtade medborgares samhällskänsla. Miljondonatorn är här sammanförd med den enkle hantverkaren eller tjänarinnan som velat låta sin sparade slant komma behövande medmänniskor till godo.

GÖTEBORGS LANDERIER. Av fil. d:r *Ernst Fischer*. Rikt illustrerad.

Detta arbete behandlar, i text och bild, en för Göteborg tämligen säregen företeelse, som dels redan försvunnit, dels är stadd i försvinnande och numera blott på få ställen, med prägel av

vilsam idyll inom mossiga stängsel, bryter intrycket av jäktande storstadsliv. Namn sådana som Kristinelundsgatan, Burgårdsgatan, Lyckans väg m. fl. torde locka till att i denna bok göra bekantskap med vad som varit — och vad som finns kvar.

VÄSTSVENSKT SILVER OCH VÄSTSVENSKA GULDSMEDER.

Av fil. d:r *Ernst Fischer*. Rikt illustrerad.

Praktverk, som jämte historisk inledning innehåller mer än 100 bilder av framstående silverarbeten, som utgått från Göteborgs forna »guldsmedsämbe» och dess förgreningar i Västra Sverige (Borås, Varberg, Uddevalla, Mariestad, Skara o. flst.) från mitten av 1600-talet fram till 1840-talet. En välkommen gåva till talrika konst- och kulturvänner vida omkring.

VÄSTSVENSK FORNTRO OCH FOLKSED. Av *Hilding Celander, David Arill, Martin Lundquist, Paul Heurgren* m. fl. Illustrerad.

FOLKSÄGEN OCH FOLKDIKTNING I VÄSTRA SVERIGE.

Av *David Arill, Johan Götlind, Wilhelm Cederschiöld, Johan Kalén, Sverker Ek* m. fl. Illustrerad.

Dessa bägge skrifter, som i viss mening tillsammans utgöra ett helt, äga förutsättningar att bli en synnerligen populär lektyr inom de vidaste folklager i de västsvenska landskapen. De ägna sig utmärkt till uppläsning i familjekretsen. Nästan varje läsare eller åhörare träffar på någonting gammalt bekant från *sin* socken eller från *sitt* härad, någon gammal julsed, någon »klok» gubbe eller gumma, en historia om troll och näckar, en jättesägen, en visstump. Av innehållet må nämnas: Från midsommar till kyndelsmessa — Frieri och bröllop — Sjukdomskrock och folklig läkekonst — Folktron och boskapen — Folksägner från Bohuslän, Nordhalland, Västergötland, Dal — Folklig visdiktning. Till övervägande del äro dessa skrifter resultat av den unga Västsvenska Folkminnesföreningens energiska samlararbete.

Nya Lödöse. Stockkonstruktioner och pålning

Portal till stora borggården å Läckö

VÄSTSVENSK KYRKLIG KONST. Av docenten frih. *C. R. af Ugglas* och fil. mag:er fru *Hanna Hegardt*. Rikt illustrerad.

I detta arbete behandlar den kände konsthistorikern frih. af Ugglas barockskulpturen i västsvenska kyrkor, som är rikt företrädd i altarpussatser och predikstolar, fru Hegardt en annan, ej mindre populär grupp av kyrklig konst, de gamla kyrktaksmålningarna, varåt hon ägnat årslånga studier. Vem har ej i sin barndom suttit i någon gammal lantkyrka och låtit ögat och fantasien frossa i de ömsom pompösa, ömsom groteska figurframställningarna å takpanelen däruppe? Skapelse och syndaflod, himmel och helvete, rundkindade änglar och grinande avgrundsgestalter: vi återse dem här i ett rikt bildurval, som — bortsett från den rent konsthistoriska synpunkten — kommer att ge denna bok ett stort affektionsvärde. Ur göteborgsk synvinkel har framställningen ett visst specialintresse så till vida att det övervägande antalet kyrktakmålningar i västra Sverige äro utförda av »konterfejare» tillhörande »Götheborgs Stads Konst- och Målare-Ämbete», som det hette. Skriften korresponderar direkt med den kyrkliga avdelningen på utställningen, och den avser att vara ett gensvar på det även i våra bygder nyvaknade intresset för fädernas gamla kyrkobyggnader och kyrkliga konstsinne.

LÄCKÖ SLOTT och de *De la Gardie'ska* monumentalbyggnaderna i *Västergötland*. Av professor *August Hahr*. Rikt illustrerad.

Det har tänkts lämpligt att i utställningens skriftserie medtaga någon representativ grupp av monumental byggnadskonst i Västra Sverige. Läckö slott var då självskrivet, i förening med anslutande praktbyggnader av »Sveriges störste konstmäcenat» riksdrotsen Magnus Gabriel de la Gardie, som t. ex. Mariedal och Höjentorp. Åtgärden är från utställningens sida en honnör åt Västergötlands gamla kulturbygd. För utförandet lyckades man förvärva en kraft av högsta kompetens; och utställningen har därjämte bekostat en ny byggnadshistorisk undersökning av Läckö slottsbyggnad, vilken givit delvis överraskande resultat, vadan skriften kommer att väcka uppmärksamhet även i fackkretsar.

BOHUSFISKET. Av fil. kand. *Karl Rencke* och fil. lic. *V. Haneson*. Med talrika illustrationer.

Arbetet sönderfaller i två avdelningar. Den förra — av lic. V. Haneson — behandlar fiskets äldre historia under svenska tiden: den äldsta svenska lagstiftningen om fiske och fiskevatten, holländska fiskeexperter i Sverige under 1600-talet, 1700-talets fiskeribolag, den stora sillfiskeperioden och den bohuslänska tranindustrien 1747—1809 (avdelningens huvudparti), det äldsta hummerfisket m. m. — Senare avdelningen, av K. Rencke, skildrar senare tiders fiske och dess teknik; skildringen är fotad på personligt deltagande i fisket under upprepade fiskeexpeditioner och långvarigt vistande vid de bohuslänska lägena samt på redogörelser av erfarna fiskare. Huvudparten är, som sig bör, ägnad åt *sillfisket* i dess olika former, men alla andra arter av havsfisket i vårt län ha fått sin plats. Fiskarens fångstredskap och båtar, hans personliga utrustning, hans matordning ombord under de långvariga storsjöexpeditionerna, de bohuslänska fiske-lägena med deras säregna typ av mänskligt sammanboende, deras stugor och sjöbodas, anordningarna för långans beredning och för garnens torkning: jämväl sådant har blivit vederbörligen uppmärksammat. Det utomordentligt rikt illustrerade arbetet blir ett standardverk, av lika värde för framtiden och för samtiden som kulturhistoriskt tidsdokument. Den bohuslänske fiskaren och de som stå hans hantering nära få i denna bok så att säga spegla sig i sin egen dagliga gärning, och för kommande släkten ställas fäderna och deras arbete fram i livslevande verklighet.

GÖTEBORG. *En redogörelse för stadens utveckling och nuvarande tillstånd.* Efter stadsfullmäktiges beslut utgiven av Jubileumsberedningen under redaktion av lektor Nils Wimarson.

En motsvarighet, inom något inskränkt ram, till de stora jubileumsböcker som utgavos i Stockholm och Malmö till jubileumsutställningarna 1897 och 1914, innesluter detta arbete, »Göteborgsboken» som det vanligen torde bli kallat, en generalmönstring av stadens kommunala och kulturella förhållanden, befolkning och

Hällkistan vid Snäckeback, Starrkärrs socken. Efter utgrävningen. Bilden tagen från norra änden. Kistan har vid södra änden en förstuga, skild från gravkammaren av en vägg med ett runt hål

NICOLAUS (NIKLAS) SAHLGREN

Född $18/3$ 1701 i Göteborg, † $10/3$ 1776 i Göteborg. 1717—1723 handelsstudier i Holland, 1723—1728 studieresor i England, Frankrike, Tyskland och Sverige. 1729 handlande i Göteborg. 1733—1768 direktör för Ostindiska kompaniet. Donationer till ett sjukhus i Göteborg, till ett barnhus på Östads säteri nära Alingsås samt till Kungl. Vetenskapsakademin. Gift 1745 med Anna Margaretha Wittmack, 1747 med Katarina Kristina Grubb.

Pastellmålning av Gustav Lundberg. 65×50 cm. Förvaringsort: Koberg, Västergötland.

bebyggelse, styrelse och finanser, kommunala anstalter och affärsdrivande verk, olikartade bildningsanstalter och viktigare sammanslutningar. Det är en uppslagsbok över det nutida Göteborg, men med varje avdelning föregången av en mer eller mindre utförlig historik; en blick över staden vid tresekelsvändpunkten, men mot bakgrund av de gångna årtiondenas och århundradenas utveckling på de många olika kommunala företeelsernas områden.

När ovan angivna rad av tryckalster föreligger färdig, skall det kunna sägas, att ingen del av vårt fosterland blivit föremål för en så mångsidig och djupgående genomforskning och för en så gedigen och populär skildring som det område varuti Göteborg är huvudorten. Denna skriftserie

Göteborgs Jubileums-publikationer

erbjuder därför ett enastående förmånligt tillfälle till värdefullt bokförvärv. Varje allmäntintresserad medborgare i hela det stora Götaälvområdet, i stad och på landsbygd, finner här en rikt flödande källa till utvidgad kännedom om sin hemtrakt och på samma gång ett värdigt monument över 1923 års stora trehundraårsminne, ett monument som skall äga bestånd och äga värde långt efter det att utställningen försvunnit och dess väldiga samlingar skingrats.

Tryckningen utföres av Elanders Boktryckeri A.-B., Göteborgs Litografiska A.-B. och Wald. Zachrissons Boktryckeri A.-B. Klichéer från Wald. Zachrissons Reproduktionsateljéer.

Monografierna omfatta 20 olika arbeten, vart och ett i särskilt band, och utgivas i 200 numrerade exemplar.

Priset för hela serien, 20 volymer, är Kr. 720:— för häftade, och Kr. 820:— för i halvfranska band bundna delar.

Subskriptionslistor finnas utlagda i stadens boklådor.

Stämningen bland dem, som vägrade att betala den nya saltskatten framgår av en inlaga, som ett fyrtiotal i saken intresserade handelsmän tillställde magistraten i febr. 1630. De ordade ånyo om att staden hotades av undergång, eftersom det lägre saltpriset i grannstäderna skulle draga handeln dit, öppet eller på smygvägar, och de åberopade naturligtvis privilegiernas stadgande om frihet från alla pålagor. För övrigt bemötte de det framkomna påståendet, att de genom prisförhöjning hade hållit sig skadeslösa för licenten, men dock vägrade att erlægga den; det höga saltpriset förklarades på annat sätt. Deras handelsvinst hade av olika anledningar varit mycket blygsam; den hade uppgått till en knapp fjärdedel av de 40,000 d. k. m., som nu krävdes i licent. Och detta krav kändes så mycket hårdare, som de hade haft dryga kostnader för stadens byggnader och gator, för sina egna hus och deras inredning, för utrustandet av stadens skepp, och nu voro de till allt annat tryckta av dyrtiden. Om icke konungen förskonade dem för licenten, skulle många bliva tvungna att i armod utvandra med hustru och barn till främmande länder, andra skulle följa exemplet, och sedan staden på det sättet hade kommit i vanrykte, skulle knappast någon söka vägen dit, och Göteborg, som kunde bliva en Sveriges kronas prydnad, skulle ohjälpligt komma på förfall.

Magistraten, inom vilken Nils Börjessons inflytande var starkt, fann det icke klokt att göra borgerskapets ståndpunkt till sin; den gav efter och erkände (12 febr. 1630) stadens skyldighet att erlægga saltlicenten både för år 1629 och framgent. Nils Nilsson ansåg spelet därmed vara vunnet, eftersom de största saltköpmännen sutto i rådet. Men då de licentpliktiga borgarna uppkallades till rådhuset och fingo del av detta beslut, framträdde dock en oväntad opposition, som må skildras med Nils Nilssons egna ord:

»Då trädde någre aff Hollenderne fram och indiscretemant näst andre otilbörlige ordh sadhe, att effter Stadens privilegia intet förmäle om någon licent eller andre uthgiffter, wore de intet resolverade någott att giffua, uthan der dedh så skulle meent wara, wele de taga sin wägh åth Hollandh igen etc., förmanandes derhoos dem andre aff borgerskapet, som der tillstädes wore, att ingen aff dem skulle träda ifrån sine privilegier, uthan hvar och en blifua på dem hårt beståendes, hvilket dock de Swenske, Skottske och störste parten aff de Tyske intet achtade, uthan resolverade sikh strax att wela H. K. M:ts nådige villia hörsamligen effterkomma, ånskyllade sikh och bedes före, att dem icke motte Hollendernes geenwördigheet uthi någon motto tillmätes.»

JAMES JAMESON DICKSON

Född 17/9 1815 i Göteborg, † 14/11 1885 i Göteborg. 1831 student i Uppsala. 1833 anställd på handelskontor i Göteborg och 1837 i London. 1840 bolagsman i firman James Dickson & Co. med verksamhet i London. 1847 överflyttad till Göteborg och 1858 ledare av firman, bidrog han kraftigt till sin födelsestads såväl kommersiella som kommunala utveckling, med frikostig hand understödjande både kommunala inrättningar samt vetenskapliga och konstnärliga strävanden. En av Göteborgs mest betydande donatorer. LVVS.

Gift 1843 med Eleonore Willerding.

Porträtt i olja av Olov Johan Södermark. 117×94 cm. Förvaringsort: Wikaryd i Västergötland.

ELEONORE DICKSON, född WILLERDING

Född 17/5 1821 i Göteborg, † 9/4 1900 i Göteborg. Gift 10/2 1843 med grosshandlaren James Jameson Dickson.

Porträtt i olja av Gustav Uno Troili. 117×94 cm. Förvaringsort: Wikaryd i Västergötland.

ERIK ELIAS BRUSEWITZ

Född 15/6 1771 i Göteborg, † 10/8 1846 i Göteborg. 1801 anställd i Göteborgs magistrat, 1805 magistratssekreterare, 1809—1840 justitieborgmästare. Titulär lagman.

Gift 1. 15/11 1799 med Elisabet Catarina Lamberg, 2. 24/6 1814 med Helena Margaretha Zachrisson.

Oljemålning av Carl Peter Leman. 57×50,5 cm. Förvaringsort: grosshandl. Vollrath Brusewitz' sterbhus i Göteborg.

PEHR DUBB

Född 14/1, 1750 i Mariestad, † 9/1, 1834 i Göteborg. 1778 medicine doktor i Uppsala. 1781 amiralitetsmedikus i Göteborg. 1782 läkare och styresman för Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg. 1788, 1801 och 1808 förste fältmedikus vid å rikets västra kust sammandragna truppförband. Framstående kommunalman i Göteborg. Utarbetade 1799 planen för allmän fattigförsörjning i Göteborg och inkallades senare i kommissionen för utarbetande av förslag till allmän fattigvård i riket. Ledde upprättandet av Karantänsanstalten på Käsö. LVA, LVVS m. fl. vetenskapliga institutioner och samfund.

Oljemålning av Pehr Krafft d. y. 136 × 113 cm. Förvaringsort: Frimurareorden i Göteborg.

De komma därför med ett förslag, varigenom mera arbetsfolk skall kunna erhållas på spinnhuset, i det de begära att till spinnhuset måtte sändas icke endast brottslingar, utan även »de lättingar och lösa personer som stadens betjente kan påträffa». Men då de uppenbarligen icke vänta sig något större frivilligt intresse för saken hos ordningsmaktens representanter, så förbinda de sig att »bestå 2 dlr smt premium för hvarje sådan person de kunna angifwa», på det att stadens betjenter »med så mycket större flit må fullgöra sin skyldighet».

Vad slutligen det färdiga garnet från spinnhuset beträffar, framgick av journalerna, att i det närmaste allt gått till den Sandbergska yllefabriken, bl. a. emedan fabrikören MARTIN SANDBERG dels avstått en av sina bästa arbetare till spinnmästare på spinnhuset, dels även betalt premier för lösdrivare, som inmanats till spinnhuset.

Principen med spinnhuset var ju att skaffa tillräckligt garn för billigt pris genom att framför allt anlita fångar till spinnare. Den kontanta behållningen för fången för arbete räknades tydligen mycket låg, blott mellan 1 och 2 öre smt pr dag. År 1754 dömdes sålunda en av mästaren CHR. FRANKS spinnerskor till spinnhus på ett halvt års tid för att avtjäna endast 6:24 dlr smt, som hon var skyldig sin mästare.

Ojämnt med arbetsfolk måtte det ha varit på ifrågavarande anstalt. I april 1761 klagades över, att det blott arbetade 5 personer på spinnhuset, då hann man ej med att bearbeta den ull som fanns. Men 1776 i mars klagade entreprenörer i stället över, att spinnhushjonen måste gå sysslösa, ty fabrikanterna hade ej inlämnat ull tillräckligt. Och 1798 var det återigen för litet arbetsfolk. Det fanns då därstädes summa 18 fångar, därav 10 »sjukliga», och då fångarna i allmänhet voro »gamla och orkeslösa, okunniga, tröga och försumlige», kunde icke fabrikanterna få så mycket garn, att de kunde åtaga sig kronoleveranser av kläde och kommissgods.

Att det ibland kunde ha sina sidor med rekryteringen, ligger i sakens natur, och det kanske icke var ett enstaka undantag, då en gång entreprenören J. F. Bauer 1767 klagade över, att till spinnhuset blivit dömd en karl »som är full med skadeliga djur och ohyra». Någon yrkesskicklighet kommo sällan spinnhushjonen till, och det är ju ej heller att undra på. Också innehöll en förordning av d. 10 sept 1772, att intet annat arbete skulle därstädes utlämnas än grov klädesull, att skrubblas, kardas och spinnas.

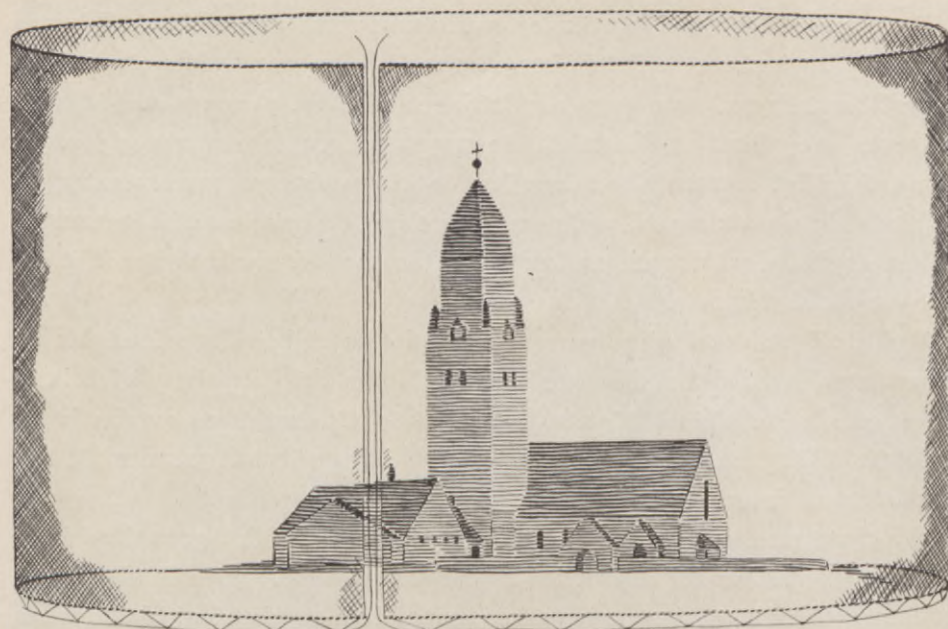

Fig. 44. Modern snörpvad jämförd med Masthuggskyrkan i Göteborg. Redskapets djup beräknat till endast 70 m., då vaden förutsättes stå i vattnet

Som en väldig cylinder ligger nu vaden omkring sillstimmet. Fig. 44 visar den moderna snörpvaden i detta läge. Den här avbildade vaden är 450 m. lång. Avståndet mellan telnorna, då vaden är kastad i ring, blir alltså c:a 140 m. Djupet är 70 m., då vaden hänger i vattnet. Av fig. framgår även, att övertelnans kork på de moderna vadarna får hjälp av ett antal med luft fyllda stora blåsor av svart tyg. De vid snörpningen använda linorna äro numera ej vejer. En löper genom stentelnans snörpringar, en annan genom simmingarnas. På de gamla vadarna fanns endast en lina, nämligen den för hopdragningen i botten. I styrbords reling är fäst en »davit» (jfr sid.) med 4 kastblock. Över dessa block gå linorna vidare över motorvinschens noc-kor. En rulle med vev eller »kabbe» användes för upplindning av den längre snörplinan. Snörpningen av simmingarna tar sin början, när vaden nedtill är halvsnörpt.

Sedan snörpringarna lyfts upp på däck, vidtager »bussningen», som är det mest tidsödande momentet i fisket. Alle man hala av alla krafter i telnor och »buss», och allt närmare kommer vadbröstat. Under tiden ligger följaren och töffar ett stycke på andra sidan med en vejerlina mellan sig och vad-

PROVBILDER UR »BOHUSFISKET»

Den dörjade makrillen spolas

Lastning av sill ur snörpvaden

Då valet av en ledsagare genom livet och alla i samband härmed stående frågor är av den största vikt för människan, har en mängd *tydor* angående äktenskapet varit gängse bland folket. Man har velat ta reda på, hur länge man ännu skulle gå ogift, vad yrke eller samhällsställning ens tillkommande skulle ha, hurudan han skulle vara till utseende och karaktär m. m. Man har alltså sökt lyfta undan en flik av framtidens förlåt. Det kan också ha hänt, att man helt oförmodat fått en vink om sitt kommande öde, utan att man gjort ett försök att ta reda på det. Mängden av tydor och förbud är i västsvensk tradition lika överväldigande som på andra håll och i stort sett av samma art. Av utrymmesskäl måste de här utelämnas. Likaså kan vi endast i förbigående omnämna, att det enligt folkföreställningen fanns åtskilliga medel att *trolla kärlek* på någon, t. ex. genom en kärleksdryck, eller att *sätta ner* en person, så att denne aldrig blev gift.

Ätminstone kvinnorna var fordom betydligt yngre än nu vid *tiden för giftermålet*. Långt in i nyare tid förekom i nordens s. k. barnäktenskap, och lagstiftningen häremot visade sig länge tämligen maktlös. I våra bygder var det endast för 50 à 60 år sen inte alldeles ovanligt, att femtonåriga flickor ingick äktenskap, och att sexton-sjuttonåringar gifte sig, hörde till ordningen för dagen. När en kvinna vid så unga år inträdde i det äktaståndet, är det självklart, att det vanligen inte blev hon, som hade det avgörande ordet, kanske inte heller hennes blivande make. *Äktenskapet avgjordes i mycket stor utsträckning av föräldrarna*. På tal om den dåliga äktenskapsfrekvensen i vår tid skrevs nyligen i en tidning, att man nu gifter sig mera av beräkning, medan förr i tiden kärleken mera än nu var utslagsgivande. Detta är säkert en missuppfattning. För föräldrarna var det andra faktorer än tycket, kärleken, att räkna med. Det var ofta förmögenhetsförhållanden, gårdarnas läge, släktens anseende och myndighet, som var avgörande, och kärleken bekymrade man sig föga om. »Den kommer med åren», resonerade man. Känslsamheten fick inte ta överhand. Hade de unga bara en bra gård och pengar på kistbotten, blev det nog bra med kärleken, men hade de ingenting annat än två tomma händer att börja med, då flydde nog kärleken snart sin kos, och så stod de där i eländet. Föräldrarnas krassa resonemang och myndiga ingripande alstrade dock inte så många olyckliga äktenskap, som man skulle tro. Man och hustru vandrade

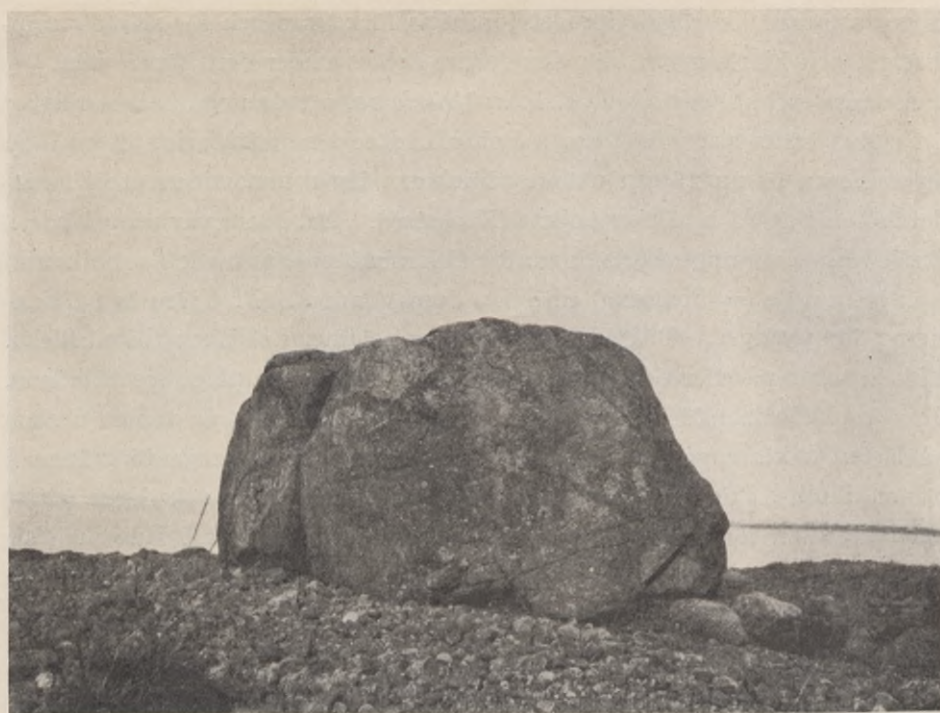
troget samman, de sörjde för det jordiskas förkovran och för släktets uppföstran, och hjärtesorgen, där den fanns, doldes under den kärva ytan.

Å andra sidan visar oss de s. k. *nattfrierierna*, att de unga haft möjlighet att själva träffa sitt val. I norra Bohuslän förekom nattfrieriet för 70 à 80 år sen, men är nu nästan okänt. Flickorna låg sommartiden ute i lagårdarna och fick då besök av pojkar (Krokstad). Den, som var ute på frieri, skulle först »läsa upp något», innan han blev insläppt, men »de (= pojkarna) feck gå, um de (= flickorna) ente lika dum» (Sanne). På Tjörn är nattfrierierna ännu gängse. Två eller flera pojkar kommer i sällskap till en flicka. Man knackar på eller drar med handen över rutan för att ge sig tillkänna. Förr brukade man läsa upp långa ramsor, t. ex.: »Amen på texten å skon på lästen å kärrenga på hästen, hästen te ränna å kärrenga te gränna å hästen ikull, å kärrenga for den vons i våll». Detta är säkerligen (slut-)partiet av en längre ramsa. Om pojkarna blev insläppta, lade man sig ibland till sängs hos flickan, varvid både hon och friarna var nästan helt påklädda. Eller ock satt man en stund och pratade, varpå pojkarna fortsatte till ett annat ställe. Pojkarna bjuder sällan på något. Däremot hände det förr, och kanske än i dag, att flickan bjöd på brännvin, som hon hade med sig i sängen. Besöken hos flickorna avlägges lördag och söndag. När ett par blir fästfolk, kommer ynglingen förstås ensam. Bruket kallas helt enkelt »gå te töser».

Denna provliggning har förut förekommit inom alla stånd, och i Danmark levde den kvar hos adeln så sent som på 1600-talet (»ligge paa Tro og Save»). Bruket är säkerligen urgammalt och praktiseras ännu bland primitiva folk. Det är de unga, som fått privilegium på att själva stifta bekantskap och att föra denna vidare. Någon omoralisk karaktär har nattfrieriet inte haft och har det alltfört inte i de trakter, där det hållit sig kvar.

Vare sig föräldrarna eller de unga själva planlagt ett äktenskap, hör det högtidliga *frieriet* med. Detta grannlaga värv tillföll i allmänhet *bönemannen* (belesman, Hogdal, B.). På Tjörn tycks han dock vara okänd. Ofta var det i varje bygd en särskild person, som anlätades, men det kunde också vara vem som helst (Sanne, B.). Lyckades frieriet, fick bönemannen som lön ett par långstrumpor (Sanne, Hogdal), eller, om det var riktigt fint, hel kostym, s. k. högtidsdräkt, av bästa kläde (Sanne), någon gång även matvaror, och dessutom var han självskriven gäst på bröllopet. Sedan

Glumsten, Morups socken, Halland

Under det härnadståg, som Harald Hårdråde i Norge år 1062 företog mot Sven Estridsson i Danmark, låg han vid ett tillfälle med sin flotta vid *Glumsten* i Morups sn. Där såg konungen en stor gravhög på sjöhällen jämte en annan något högre upp. De båda högarna finnas ännu kvar och nämnas sedan gammalt *Brödrahögarna*. Konungen sporde, vilka som voro begravna i de båda högarna, men ingen av hans män kunde säga det. Natten därefter såg en av konungens kämpar, Sigurd den vite, en stridsklädd man, som kom till honom och kvad: »Sniall på höga hällen och Hiall hava kalla härbärgen». Därjämte prisade han den tapperhet och stridsglädje han själv, Sniall, visat, då han levde. Samma natt såg en annan av Haralds män, som nämndes Björn Bock, en gestalt i full rustning. Denne sade sig vara Hiall och yttrade bl. a.: »Hiall berömmar sitt mod för de kloke».

Men när konung Harald kom hem till Norge, fick han veta av Kare den svarte, en släkting till Thiodolf på Hvin, att Sniall och Hiall voro bröder, söner till konung Vatnar, och att de hade varit dråpliga stridsmän. (Närmast

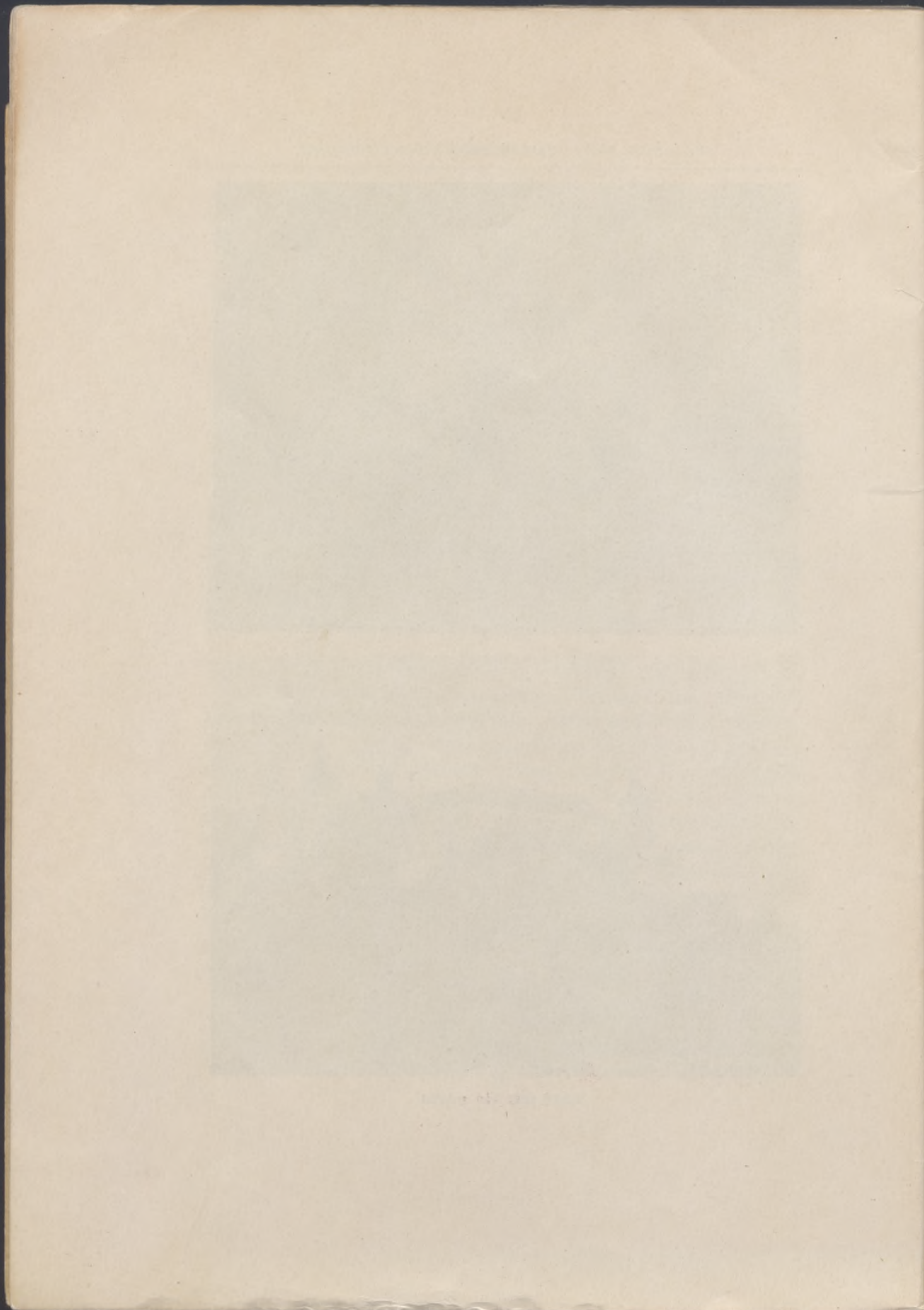
PROVBILDER

Detalj av takmålning i Mossebo kyrka, Västergötland, av göteborgsmålaren J. C. Weisstern 1774

Läckö slott från sydväst

6000292088

Göteborgs Universitet

Mezäta

WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
GÖTEBORG 1923

